

Notat om Cissi Klein

Skolebilde av Cissi Klein fra Kalvskinnet skole (Foto: Jødisk museum Trondheim).

Cissi Klein var ei jente på 13 år fra Trondheim som ble arrestert av norsk politi 24. november 1942. Hun ble sendt til i Auschwitz der hun 3. mars 1943 ble drept i gasskammeret.

24. november året før ble Cissi arrester på skolen av norsk politi. Da sivilkledd politi sto i døra til klasserommet og ba Cissi bli med, ble hun livredd og sprang bort til frøken og satte seg på fanget hennes. Dette har skolevenninner senere fortalt.

Hvorfor? Fordi hun var den hun var. Hun ble et offer for Holocaust og skulle dø. Det hadde Hitler og naziregimet bestemt. Cissi ble et offer for en politikk som det tyske regimet og okkupasjonsmakten i Norge førte, der jøder ikke hadde noen plass. Jøder og med dem hele deres kultur og arv skulle utryddes. Et gjennomtenkt og planlagt folkemord ble gjennomført i Trondheim, som i resten av Europa på denne tiden. Vi kan gjerne, snart 80 år etter, reflektere over hvordan all denne ondskapen kunne utvikle seg, og hvordan det kunne det skje her. For å minnes kan vi studere bildet av Cissi sitt unge ansikt. Hun rakk ikke å få noen utdanning og heller ingen fremtid.

Da dette hendte gikk Cissi på Kalvskinnet skole i Trondheim.

Sjule	9 a/p, 1942-43	November 1942	Desember 1942
1.	Benckel, Åse	22	13
2.	Brauen, Kitty	28	13
3.	Bye, Gunnvor		3
4.	Ekle, Kirsten		1
5.	Esp, Inger Margrethe	22	12
6.	Henningsen, Gerd		2
7.	Herlofson, Unni		3
8.	Jensen, Ann-Betty		12
9.	Klein, Cissi	22	12
10.	Kvalheim, Ingeborg		
11.	Lund, Kari		
12.	Lovås, Else		2
13.	Moe, Rande	3	2
14.	Nilsen, Turid		1
15.	Nissen, Elisabeth		2
16.	Olsen, Lillian		2
17.	Røstum, Kari		2
18.	Sandstaa, Jorun		2
19.	Storseth, Karin		2
20.	Sunde, Brit		2
21.	Svendsen, Bjørg		2
22.	Jordahl, Rude		2

Dagbok fra klassen til Cissi Klein i faget tysk på Kalvskinnet skole 1942. Kilde: Trondheim byarkiv

BAKGRUNN

Cissi var født 19. april 1929 i Narvik og kom fra en jødisk familie. Da hun fortsatt var veldig liten, flyttet hun til Trondheim med foreldrene sine Wulf og Milla (f. Gluck) Klein. Cissi hadde også en storebror, Abraham, som var tre år eldre og en lillebror, Josef Isidor, som døde bare to måneder gammel i 1931.

Cissi Klein med foreldrene Mille og Wulf og broren Abraham på Munkholmen, ca 1935. (Foto: Jødisk museum Trondheim)

Cissis far, Wulf, hadde kommet til Norge fra Litauen i 1905. De første årene arbeidet han som omførselshandler, før han drev flere butikker, blant annet i Ålesund og Honningsvåg. I 1924 giftet han seg med Milla Gluck, som hadde kommet til Norge fra Latvia i 1912. Ekteparet flyttet til Narvik samme år som de giftet seg. Da Cissi og søsknene flyttet sørover til Trondheim, bodde de i de første årene en bygård i Innherredsveien 25.

Cissi på skitur i Bymarka (Foto: Jødisk museum Trondheim)

I 1935 begynte Cissi på Kalvskinnet skole, der storebroren Abraham også gikk. Da hadde de flyttet til Museums plass. Cissis foreldre eide en butikk i byen, Sæbemagasinet, som lå i Thomas Angells gate, på hjørnet av Munkegata.

I butikken solgte de alt mulig; såper, kammer, sakser og strikkepinner. Cissis klassevenninne, Kitty, var ofte med da faren hennes drev butikk like ved. I bakgården hoppet de strikk, lekte og hoppet paradiset. Cissi var vant til at foreldrene jobbet mye i butikken, og det ble lange dager fra morgen til kveld.

KRIGEN BRYTER UT

Cissi gikk i 7. klasse på Kalvskinnet skole da andre verdenskrig brøt ut i Norge. Fordi nazistene hadde overtatt skolebygget, måtte elevene møte opp ved andre lokaler – men ellers gikk skoledagene tilnærmet som før. Cissis klassevenninne, Gunvor, har senere fortalt hvordan klassekameratene lærte å vise motstand mot nazistene. De kjøpte hønseringer som man pleide å binde rundt bena på hønsene, i fargene rødt, hvitt og blått og laget smykker av dem. Å vise motstand mot nazistene var forbudt, og kunne straffes hardt. Likevel fortsatte Cissi og vennene hennes med dette, selv om de tyske nazistene var godt synlig i bybildet med sine uniformer.

I dag kan det kanskje være vanskelig å forstå hvorfor ikke de norske jødene var mer redde, eller hvorfor ikke alle flyktet da krigen brøt ut. Men mange var redde for hva som ville skje med familien om de forlot landet. Man gikk i uvisshet og bekymring om hva som kunne skje, men tenkte at hvis de fortsatte hverdagen som vanlig ville de unngå å trekke til seg mer oppmerksomhet. Cissi var like norsk som hennes andre klassekamerater. Hun var født i Norge, snakket norsk og hadde aldri bodd i et annet land. Hennes foreldre kom til Norge for over 30 år siden, de hadde lært seg norsk og fått norske statsborgerskap.

CISSI BLIR ARRESTERT

I april 1941 ble synagogen i Trondheim beslaglagt av nazistene, helt uten forvarsel. Etter hvert som året gikk, ble også flere og flere jødiskeide butikker beslaglagt. Høsten 1942 ble butikken til foreldrene til Cissi tatt. Pappaen, Wulf, fikk beskjed av nazistene om at han måtte betale lønn til de ansatte ut måneden. Men dette ville han ikke gjøre, da butikken var blitt tatt fra ham uten hans vilje. En av de ansvarlige nazistene, Reidar Landgraff, ble rasende, og slo Wulf flere ganger over nakken med knyttneven. Wulf slet med smerter etter dette, og oppholdt seg derfor på Menighetssøstrenes Pleiehjem. Han ble arrestert av nazistene 6. oktober 1942, sammen med de andre mannlige jødene i Trondheim. Også storebroren til Cissi, Abraham, ble arrestert. Familiens butikk fortsatte driften med nye, nazivennlige eiere.

Cissi fortsatte å gå på skolen, men hun og familien fikk ingen informasjon om hvordan det gikk med Wulf eller Abraham. De hadde blitt fengslet på Falstad fangeleir utenfor byen. Abraham bare 16 år gammel. En dag i november var Cissi på skolen som vanlig, og satt i klasserommet sammen med de andre elevene da det banket på døren. En mann var kommet, og han skulle hente Cissi. Klassevenninnen Kitty har senere fortalt at Cissi løp opp til lærerinnen, og satt seg i fanget hennes. Men det hjalp ikke. Cissi ble fraktet ut av klasserommet, og dette var siste gangen klassekameratene så Cissi. Hun ble tatt med til leiligheten der hun bodde. Nazistene hadde samlet alle jødiske kvinner og barn i byen, og plassert de på tre forskjellige adresser – en av dem var leiligheten til Cissis familie. Her ble de holdt under oppsyn, og de fikk ikke lov til å komme og gå som de ville. Cissi på 13 år var den yngste.

Den 25. november 1942 ble hele familien Klein sendt til Berdtveit fengsel i Oslo. Dette var første gang Cissi og moren Milla fikk se Wulf og Abraham igjen, etter at de hadde blitt arrestert nesten en måned tidligere. I Oslo satt de fengslet i nesten tre måneder.

I slutten av februar 1943 ble Cissi sendt med skipet «Gotenland» til Polen, sammen med pappa Wulf og storebror Abraham. Da de ankom Auschwitz ble alle tre sendt direkte til gasskamrene og drept.

HVA SKJEDDE MED FAMILIEN

Cissi ble skilt fra moren sin, Milla, under oppholdet på Bredtveit. Vi kan tenke oss hvordan det var for Cissi å ikke ha moren sin hos deg der hun satt fengslet uten å ane noe om den skjebnen hun snart skulle møte.

Milla ble ikke sendt med skipet fordi hun under oppholdet på Bredtveit fengsel ble syk og sendt til Ullevål sykehus. Trolig fikk hun hjelp av de ansatte på sykehuset, for hun klarte å komme seg over til Sverige og overlevde derfor krigen. Da hun kom til Sverige forsøkte hun forgjeves å få rabbineren i Trondheim til å adoptere Cissi og Abraham, slik at de kunne få svensk pass. Papirene for adopsjonen gikk i orden, men det var for sent. Cissi og Abraham var allerede sendt til Polen og drept.

ETTER KRIGEN

Da krigen var over kom Milla tilbake til et tomt Trondheim. Hun hadde mistet sin ektemann, sine to barn og sitt hjem. Hun kom aldri over tapet av familien sin og flyttet senere til Israel.

I 1997 ble det avduket et minnesmerke over Cissi i parken utenfor leiligheten der hun bodde, på Museums plass 3. Den forestiller Cissi sittende på en benk med skolesekken i fanget, og har blitt et symbol på de forbrytelsene som ble begått ved deportasjonen av de norske jødene under krigen. Hvert år blir det lagt ned blomster ved minnesmerket fra elever på Cissis gamle skole. Hennes gamle klassevenninne Gunvor har mange ganger vært med på blomsternedleggelsene, og har også vært et viktig tidsvitne ved å fortelle hva som skjedde med Cissi.

Den lille gaten langs parken har fått navnet «Cissi Kleins gate». Her er det også lagt ned en snublestein, som minner om hva som skjedde i leiligheten i Museums plass 3.

Kunstner: Tone Ek og Tore Bjørn Skjølsvik (1997). Bekostet av innsamlede midler.
(Foto: fra «Kunst ute, kunst inne», Museumsforlaget, Trondheim.no)

Cissi Klein på benken er et bilde på en et individ, en ung jentes skjebne, og samtidig et symbol på okkupasjonsmaktens behandling av jødiske barn, unge og eldre kvinner og menn og om krigens grusomheter. Statuen ble avduket 6. oktober 1997, på årsdagen for aksjonen mot jødene. Elever fra Kalvskinnets skole deltok ved avdukingen, og skolen har også en minnestund ved statuen hver 17. mai. Tone Ek og Tore Bjørn Skjølsvik, som begge er malere og billedhuggere, har i fellesskap utført skulpturen.

(Foto: Jødisk museum Trondheim)

Tekst: Tine Komissar, Aurora Jacobsen Evenshaug, Jødisk museum Trondheim

Kilder

Jødisk museum Trondheim, www.jodiskefotspor.no

Digitalarkivet: Kommunal folketelling 1925 for 1601 Trondheim kjøpstad

Riksarkivet. Justisdepartementet, Tilbakeføringskontoret for inndratte formuer E.III. Jødeboer nordenfjeldske avdeling Trondheim

Riksarkivet. Statspolitiet, Hovedkontoret/Osloavdelingen, Registerkort

Bruland, Bjarte, «Holocaust i Norge». Dreyers forlag, 2017

Mendelsohn, Oskar, "Jødenes historie i Norge gjennom 300 år". Universitetsforlaget, 1986.

Trondheim byarkiv.

«Kunst ute, kunst inne», Per Christiansen, Museumsforlaget, 2016.